

Румјана КУШЕВА

ЦЕЛИ И СОДРЖИНА НА НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА ВО БУГАРИЈА*

Во последните две години во образовниот систем на Бугарија беа направени некои суштински промени. Беше усвоен *Законойт за наставниот план*¹ (јули 1999), а во јули 2000 год. влегоа во сила и *Државниите образовни барања (стандарди)*² за наставната содржина по сите наставни предмети. Врз основа на двата документа се определуваат *периодичните* во образовните цели и беше можно да се направат заклучоци за местото што му го одредува официјалната образовна политика на наставниот предмет историја.

Во таа врска, најнапред се претставува *структурата* на бугарското училиште.

До тој момент, освен средните училишта (гимназиите), продолжуваат да функционираат средните насочени училишта и техничките училишта.

Во нив, исто така, се изучува предметот историја, што овозможува да се конкурира за запишување на факултетите по општествени науки.

Наставен план и број на часови

Врз основа на наставниот план од 1999/2000 година е прифатено двостепено образование. Така, имаме *основен степен и гимназиски степен*. Пред да се воведо овој план, пак, образованието било тристепено, имено: *почетно, прогимназиско и гимназиско*. Основниот степен што ги опфаќа учениците од I до VIII клас**, т.е. од 7 до 14 години, се дели на *почетна етапа* (I-IV клас) и на *прогимназиска етапа* (V-VIII клас), додека *гимназискиот степен* (IX-XII клас)*** се совпаѓа со гимназиската етапа.

* Прилогот претставува скратена верзија на пообемниот труд под истиот наслов на доц. д-р Румјана Кушева.

¹ Закон за степената на образование, општообразователниот минимум и учебниот план. – Државен вестник, бр. 67 од 28 јули 1999 г; Наредба Но. 4 за општообразователниот минимум и распределението на учебното време. – Државен вестник, бр. 80 од 2 септември 1999 г.

² Државни образователни изискувања за учебно содржание. Културно образователна област: Општествени науки и граѓанско образование. – Државен вестник, бр. 48 од 13 јуни 2000, 84-8891-93.

** Основниот степен од I до VIII клас во образовниот систем во Македонија е соодветен на основното образование од I до VIII одделение.

*** Гимназискиот степен од IX до XII клас во образовниот систем во Македонија е соодветен на средното образование т.е. на образованието од I до IV клас.

Значајна особеност на новиот наставен план е групирањето на блиските предмети во рамките на *културно-образовниите области*. Тој назив (заедно со *ситејен* и *ејтаја*) станува клучен во анализата на образовниот процес (систем) во Бугарија. Областа во која спаѓа предметот историја се нарекува *ојшисејвени науки и граѓанско образование*. Историјата е поставена во иста група со географијата и економијата, психологијата и филозофијата и заедно со нив ќе придонесе да се постигне граѓанско образование. Тој метод се прифаќа како развој на тенденцијата кон појака интеграција меѓу блиските наставни предмети.

Друга многу важна последица од групирањето на предметите по културно-образовни области е обврската *најнапред да се ојределат целиите за културно-образовната област, а појтоа, сообразно со нив, да се ојределат и целиите на наставниот предмет историја*. Тука можеме да кажеме дека во новиот наставен план од 1999 година наставниот предмет е преименуван во *историја и цивилизација* – назив што се оспорува од многу историчари и дидактичари. Во практиката фактички нема промени, бидејќи продолжува користењето на називот *историја*.

Изучувањето на одредени *раскази* од националната историја со *тенденција во поголем ситејен да се јрејсјават и соседните* е предвидено за *јочейната ејтаја* која денес, по силата на законот, ги вклучува предметите *Роден крај* (31 час во I клас) и *Човекој и ојшисејвојто* (48 часа за втори, трети и четврти клас). Треба да споменеме дека овде се предвидува историските познавања да бидат само еден мал дел од познавањата за околниот свет, за природната и географската средина.

По разработувањето на стандардите за овие наставни предмети, станува јасно дека официјалната образовна политика на образовниот процес намерно ги намалува историските познавања уште од самиот почеток.

Таа тенденција уште посилено е изразена во прогимназиската образовна етапа од V до VIII клас. Од таа етапа, фактички од 12-годишна возраст, започнува систематското изучување на предметот историја и продолжува до последната година од гимназиската етапа, т.е. до XII клас.

Кога се претставува сегашната состојба на образованието по историја, следното суштествено прашање се однесува на *расјределбата* на наставната содржина и на погледите за неговото *сјрукујурање* (подредување).

Расјределба на наставниот материјал по историја по одделенија – сегашна состојба

До моментот се определени нови наставни програми само за V, IX и X клас. Меѓутоа, промените во однос на историјата не се радикални.

Основната цел е да се воведат понови методи за работа на часовите и учениците да се научат да работат со разнообразни извори (податоци) на историската информација.

V клас – нова наставна програма

Историја на Бугарија – од јраисториската ејоха до крајот на XVII век

VI клас – стара наставна програма

Историја на Бугарија – од создавањето на бугарската држава до денес

VII клас – стара наставна програма

Историја на стариот век – *Ираисџија и антика* – почетна синхронизација меѓу светската и бугарската историја

VIII клас – стара наставна програма

Историја на средниот век – човекот и средниот век – од *Ирифаќањето на христијанството како официјална религија во Византија до Источниот XV век* – синхронизација меѓу светска и бугарска историја

IX клас – нова наставна програма

Историја на новото време – од *Големиот географски откритија до крајот на Првата светска војна* – синхронизација меѓу светската и бугарската историја

X клас – нова наставна програма

Историја на современиот свет – од *Првата светска војна до денес* – синхронизација меѓу светската и бугарската историја

XI клас

Историја на Бугарија – од *антиката до денес*

XII клас

Следува создавање на програма

Многу важен момент е зачувувањето на *концентричарот* (методот на концентрични кругови) (*што е специфичен термин за двојнострано изучување на еден ист материјал*) за бугарската историја и на *синхронизацијата* во предавањето на светската историја.

Оттука, треба да се напомене дека промените во распределбата на наставната содржина и изработката на новите наставни програми се проследени од определувањето и формирањето на целите на наставата по историја по степени и етапи: *за Источниот курс, Источниот курс и гимназискиот курс*. За означување на тие цели е искористен терминот *стандарди* или синонимот – државни образовни барања.

Државните образовни барања за наставните содржини по предметите историја

Севкупноста од конкретно дефинираните и подложни на квантитативна оценка цели по наставниот предмет историја и цивилизација, и тоа откако веќе биле опишани општите цели за културно-образовната област *историски науки и граѓанско образование*, овозможува претпоставка за нов приод кон оценување на резултатите од наставата по историја. Всушност, стандардите вршат улога на претходно поставен *критериум*, односно очекуваните постигнувања на учениците како резултат на наставата по историја.

Како што се забележува од следните табели, за прогимназиските и гимназиските етапи стандардите по историја ги определуваат *приоритетните* во наставата по предметот историја.

Историјата и цивилизацијата

Степен на образование: Основен

Етапа: Прогимназиска

Јадро на наставната содржина

Познавања, способности, односи (на крајот од VIII клас)

Како резултат од наставата по наставниот предмет историјата и цивилизацијата, на крајот од прогимназиската етапа од основниот образовен степен ученикот:

Фундаментите на современиот свет

Ги описува и ги објаснува настанокот на државите, формите на државното управување и институциите.

Открива синхроност и асинхроност меѓу настаните и личностите од националната и светската историја.

Ги описува и ги објаснува стопанските, политичките и духовните промени во бугарското општество по дадениот индекс.

Го познава Уставот како основен закон на Република Бугарија и основните права и должности на бугарските граѓани.

Ги разграничува видовите власт.

Користи хронолошки и просторни ориентири во објаснувањето на историските настани.

Ја распознава содржината на историските сознанија со кои се служи.

Националното и светското историско и културно наследство

Ги идентификува и описува карактеристичните споменици на националната и на светската култура.

Ги познава појавите на основните религии и нивното влијание врз човековата цивилизација.

Пронаоѓа и дава примери за заемно влијание меѓу различните култури.

Определува припадност кон народ врз основа на јазичните и религиозните особености.

Човекот во историјата

Дава примери и ги објаснува цврстината и промените во начинот на живот и во вредностите во различни историски периоди.

Карактеризира идеи за промените на светот и ги поврзува со конкретните историски личности.

Воспоставува заемна врска меѓу природните услови и општествениот живот.

Извори на историјата

Ги распознава и разликува видовите историски извори.

Извлекува информација од текстовите, картите, сликите (цртежите), шемите, дијаграмите.

Ги разликува фактите од аргументите и оценките.

Ги споредува податоците од различни историски извори и ги открива противречностите (спротивностите) или сличностите во описот на еден ист настан.

Составува кратки писмени текстови со помош на придружни прашања.

Формулира лични прашања врз историските проблеми и аргументира одговор.

Се ориентира во можностите на ИКТ за барање и добивање информација.

Историја и цивилизацијата

Степен на образование: Среден

Етапа: Гимназиска

Јадро на наставната содржина

Познавања, способности, односи (на крајод од XII клас)

Како резултат од наставата по наставниот предмет историјата и цивилизацијата, на крајот од гимназиската етапа на средниот наставен степен ученикот:

Фундаментите на современиот свет

Прво рамниште

Ја открива и ја објаснува врската меѓу политичките, стопанските, идејните и социјалните промени.

Ги познава основните политички гледишта (сфаќања), *ги идентификува* политичките модели на управување и *го објаснува* развојот на институциите.

Ги препознава и *ги објаснува* територијалните и општествените промени на Балканот, во Европа и во светот, прилагајќи хронолошки и просторни ориентири.

Ги објаснува значајните процеси во еволуцијата на современиот свет и го определува местото на Бугарија во нив.

Ги одбира и ги користи основните сознанија при опишување, споредување и анализирање на историските настани и процеси.

Второ рамниште

Ги користи знаењата и методите од историјата, литературата, филозофијата, уметноста при *анализирањето*, *ујвдувањето* и *толкувањето* на настаните во националната и светската историја.

Формулира критериуми за споредување на историските појави и процеси.
Ја аргументира улогата на Бугарија како фактор за стабилноста на Балканскиот Полуостров.
Го истражува развојот на идеите за промените во општеството.

Националното и светското културно и историско наследство

Прво рамниште

Воспоставува (открива) самобитност, приемливост и заемно влијание меѓу културите и цивилизациите.

Користи знаења за националните вредности и традиции при анализа на настаните од националната историја.

Ги познава спомениците и традициите што им припаѓаат на различни култури.

Воспоставува синхроност или асинхроност, хронолошки разлики и регионални особености во историскиот и културниот развој на различните општества.

Прави оценка за значењето на националното и европското културно наследство во светската цивилизација.

Второ рамниште

Користи знаења за историските и културните традиции како ориентири за идентификување на припадноста кон определени култури и цивилизации.

Човекот во историјата

Прво рамниште

Ја опишува и ја споредува еволуцијата на правата и слободите на граѓаните во одделни општества.

Ги открива разликите во начинот на животот, во религиозните верувања и во разбирањата за вредностите на одделни општества.

Ги разграничува и ги оценува идеите и дејностите на личностите од историјата.

Ги определува и ги објаснува глобалните проблеми на човештвото и улогата на човекот за нивното разрешување.

Открива зависност меѓу развојот на техниката, на економијата, на социјалните идеи и секојдневниот живот на човекот.

Го оценува значењето на користењето на научните и техничките откритија за брзиот напредок на одделни општества.

Второ рамниште

Го анализира и го оценува учеството на личноста во историскиот процес во различни ери.

Ја објаснува улогата на јазикот, на религијата и на традициите за социјалната припадност и за разликите во општеството.

Извори на историјата

Прво рамниште

Ги извлекува и ги интeрпретира информациите од различни типови извори (историски документи, карти, дијаграми, слики, афиши, статистички податоци и др.).

Бара, одбира и обработува информација со помош на средствата и на ресурсите на ИКТ.

Извлекува заклучоци врз основа на споредувањето на информациите од различни историски извори.

Разликува факти, аргументи, идеи, средства за разрешување на противречностите.

Изразува критички однос во анализата на информацијата од различни извори.

Составува самостојни писмени текстови (опис, размислување, анализа на документи) по одредени прашања.

Второ рамниште

Се служи со основни техники за самостојно набавување, претставување, аргументирање и анализирање на податоци.

Открива противречности и оформува решенија за проблемите.

Претприкумува информација и составува писмени текстови – размислувања по конкретниот проблем.

Важно е да се одбележи дека во бугарските стандарди акцентот е ставен врз *современоста*. Тоа концентрирање врз современоста од нашето време има два аспекта. Едниот се однесува на придавањето поголема тежина на историјата од XX век, а другиот на изучувањето на минатото со цел – разбирање и самостојно ориентирање во *современоста*.

Од таа гледна точка станува збор за такви фундаменти на современиот свет какви што се еволуциите на политичките системи, на правата на граѓаните, на корените и суштината на демократијата, но и на трансформациите во начинот на живеење во секојдневието и на културните вредности што произлегуваат од нив.

Заедно со тоа, во стандардите има група цели што го насочуваат историското образование врз *улогата на човекои* во историјата, врз неговите можности и одговорноста да учествува во историските промени. Други цели истовремено со тоа ги проектираат очекуваните достигнувања од учениците преку нивната способност да го оценуваат и да го разбираат *свешкојто и националното културно-историско наследство*.

Додека спомнатите три групи цели се однесуваат претежно на содржинската страна на наставата, *четвртите групи цели*, што се очекува да бидат опфатени од поголемиот дел од учениците, го опфаќа развивањето на нивните способности и компетенција. Токму тие на кои би им дозволиле да читаат и да интерпретираат, самостојно да толкуваат разнобразни историски извори.

Имено, нашиот стремеж е да направиме порадикален чекор во таа насока.

Наспроти присуството на добри педагошки традиции во наставата по историја, поврзани со работата со пишаните историски текстови, во стандардите по историја има *суштински новосѝи* и акценти наспроти нашата досегашна технологија во работата. Така, меѓу нашите приоритети се вклучуваат: *совладувањето на технологиите од учениците самостојно да толкуваат различни видови слики, да се ориентираат и да даваат различен коментар за различни извори со сѝајинсичка информација, да го развиваат социјално кривичко мислење преку соопштувањето на разнородни извори, едновремено да го восприемаат исцрпувањето на различни гледни точки за еден ист истисан.*

Друга новост за бугарската практика се барањата учениците да бидат во состојба и можност да дадат *исмена анализа на документиите* и да се ориентираат и да го употребуваат потенцијалот на *информационите и комуникационите технологии*. Имено, во таа насока се прават напори како во дидактиката така и по линијата на поттикнување на истакнати учители по историја.

Прецизното формулирање на државните образовни барања за нас беше битно од неколку гледни точки. Пред сè, тоа означува и други насоки на развој на наставата по историја, најмногу преку поголемото засилување на поголемиот дел од наставната содржина, поврзан со *секојдневниот живот* и со *културно-историските вредности*.

Тоа уште значи и разоткривање на можностите на историјата да дава *граѓанско образование*, не само по линијата на природното присуство на наставната содржина поврзана со: граѓанските права, институциите, меѓународните организации, општоевропските квалитети. Тоа означува раширување на такви содржини какви што се социјалните последици при разрешувањето на проблемите и противречностите од економски, еколошки и др. карактер.

Имено, во контекстот на тие општи разбирања започнавме со промена на содржината и на организацијата на наставата по историја преку натамошно обновување на наставните програми.

Учебници и учебни помагала

Учебниците и учебните помагала ја прават сферата што е објект на непрекинати промени. Таа сфера предизвикува дискусии и придонесува за реализирање на дидактичките новости. На таа етапа можеме да посочиме две тенденции, односно промени.

Првата опфаќа еден непрекинлив процес на модернизација од гледна точка на оформувањето на учебните помагала, а втората покажува содржински промени. Од почетокот на 90-тите години двете линии се паралелни, но содржинските (составните) промени се покажаа како водечки. Тие ги опфаќаат само новите толкувања на настаните и тоа најмногу од бугарската историја. Така, наставата по историја ја засили остријата на дебатите во општеството. Од дидактичка гледна точка, наспроти стремежот кон значителна модернизација, денес се покажува дека основен проблем е зачувувањето на големиот обем текстови, кои не секогаш се читаат целосно и се усвојуваат длабински од учениците. Имањето на учебни тетратки даде можност да се

компензираат некои дидактички несовершенства во учебниците. Истовремено, со сигурност може да се тврди дека во новите учебници по историја има многу добри дидактички елементи:

- Се зголемува бројот на лекциите за секојдневниот живот, за културното наследство;

- Се зголемува бројот на различните извори на документи, карти, цртежи, карикатури, плакати, шеми, дијаграми итн.;

- Се отстапува повеќе место за техники на совладување на способностите (како да се анализираат писмените извори, цртежите итн.);

- Се составуваат различни задачи, кои се насочуваат кон дадените извори во учебникот.

Промените во учебната документација имаат многу суштествен аргумент – тие создаваат очекувања и стимулираат желби за создавање на многу интересни дидактички материјали наменети за учителите или работни листови за учениците.

Заклучок

Денес модернизацијата на историското образование во Бугарија се поврзува со неколку клучни зборови: ориентација во современоста, во националното и светското историско и културно наследство, самостојна и критичка ориентација во анализата на историските извори.

Модернизацијата оцртува многу оригинални дидактички решенија преку учебниците и учебните тетратки и атласи, како и преку користењето на компјутерот во синхронија со дидактичките цели по предметот. Сето тоа особено силно ги оцртува исклучителните предизвици пред модерната дидактика и методика во наставата по историја.

Превод од бугарски јазик
Катерина Котева